

KALÓZOK VAGY KATONÁK?

HORVÁTH RÉKA

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

HORVÁTH RÉKA

PHD HALLGATÓ

ELTE BTK

TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI

DOKTORI ISKOLA

LIMEREKA@STUDENT.ELTE.HU

2024. február 5.

A 17. század az európai nagyhatalmak gyarmatosításának és a tengeri kereskedelmi útvonalak irányításáért folyó harcoknak a kora. Hugo Grotius 1609-es *Mare Liberum* című munkájában,¹ a római jogra alapozva fektette le a modern tengerjog alapjait, amellyel érvelve, hogy a tengereket egyik állam sem vonhatja kizárólagos fennhatósága alá, azoknak szabadnak és közös használatúnak kell maradni.²

A tengeri harcok túlnyomó részét illegálisan vagy félillegálisan működő tengeri tevékenységet végző katonák vagy kalózok végezték, melyeknek számos kategóriája alakult ki szerte a

világon. Anglia megbízásából Jamaicát 1655-ben ún. *privateer*-ok foglalták el.

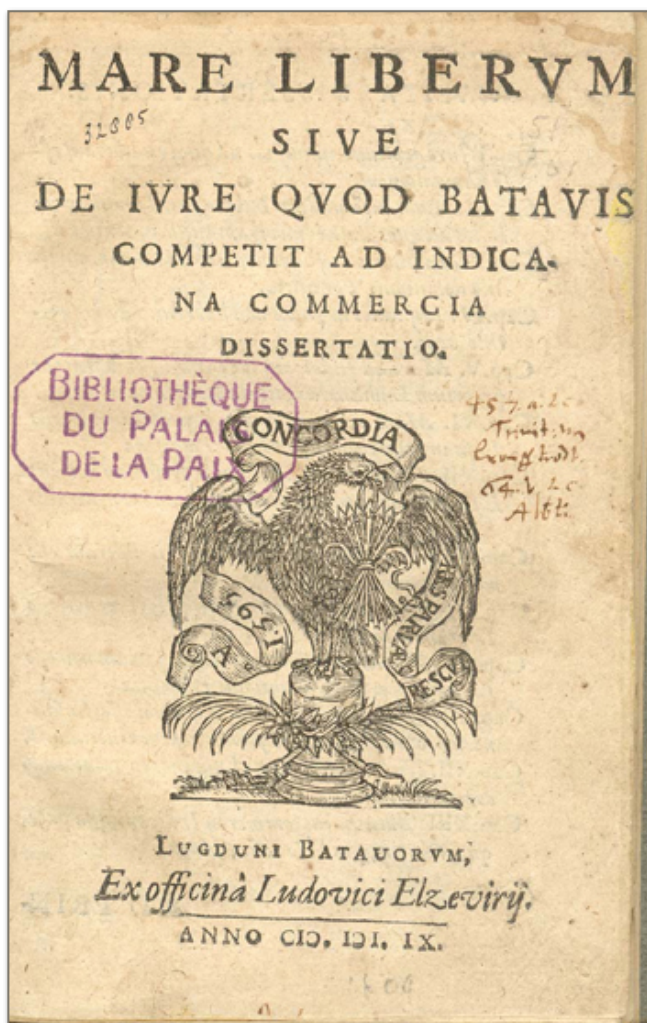
A privateerok, akiknek a neve a *private men of war*-ból ered, lényegében állami szolgálatban álló kalózok voltak. Egy *Letter of marque and reprisal* nevű engedéllyel³ rendelkeztek, amely kizárólag háborús időben lehetővé tette számukra, hogy ellenséges hajókat és kikötőket megtámadjanak vagy elfoglaljanak el, és a zsákmányból előre meghatározott részt megtarthassanak. Ameddig a birtokosa tartotta magát az engedélyben foglaltakhoz, tevékenysége nem minősült törvénytelennek. A hadiállapot beállta befolyásolta a kalózok jogállását és tevékenységük törvényességét.

A kalózok és a privateerok mellett találkozhatunk még csempészekkel, freebooter-ekkel, filibuster-ekkel, buccaneer-ekkel és corsair-ekkel is.⁴ A *corsair* elsősorban a Földközi-tenger vonzáskörzetében hajózó „felbérelt kalóz” volt. A leghírhedtebbek a berberparti *corsair*-ek voltak, akik Észak-Afrika partvidékén portyáztak. Megnevezésük tükrözte a „keresztény-oszmán” vallási összeütközéseket. A *buccaneer* a Karib-térség kalóza. Nevük a francia *boucan* szóból ered, amely az általuk fogyasztott füstölt húsról utal, míg jelző alakban eredetileg a Hispaniában letelepedett vadászokra használták, akik közül sokan a későbbiekben kalóz- és *privateer* „pályára” léptek. A *freebooter* holland eredetű szó, „tengeri” értelemben inkább a kalóz szinonimája. Ebből ered a *filibuster* kifejezés is, egy

ritkább rokon értelmű szó, amely a 19. században vált szélesebb körben elterjedté. Így nevezték a latin-amerikai országok függetlenségi háborúiban részt vevő irreguláris katonai csapatok tagjait.

A „kalóz-kategóriák” nem voltak átjárhatatlanok, sőt sokszor attól függött, hogy kit milyen szóval illettek, hogy melyik nyelv- avagy földrajzi területen működött. Az utókor mellett már a kortársak is sokszor szinonimaként használták a kifejezéseket. Az 1708. évi *Dictionary Anglo-Britannicum: or, a general English Dictionary* című szótárban például a *corsair* alatt csupán annyit olvashatunk, hogy tengeri rabló. A *bucanier* alatt, hogy a Nyugat-indiai szigetvilág kalóza, illetve *freebooter* vagy kalandor. Míg a *freebooter* alatt egyrészt azt, hogy olyan katona, aki betör az ellenséghez, hogy elhajtsa a marháikat, másrészt pedig azt, hogy kalóz vagy kalandor.⁵ Ezzel szemben az 1730. évi *Dictionary Britannicum: Or a More Compleat Universal Etymological English Dictionary*-ben a *corsair*-nél a tengeri rabló mellett már szerepel, hogy *privateer* és a Földközi-tengerhez köthető. A *freebooter*-nél nagyjából ugyanazzal a definícióval találkozhatunk, mint az 1708-as szótárban. A *bucanier/bucanier*-nél viszont hosszan leírták a név eredetét, és azt is, hogy a Nyugat-indiai szigetvilág kalóza, vagy másként *freebooter*. A *filibuster* kifejezés ritkaságát mutatja, hogy egyik szótárban sem található, míg a *privateer* és a

pirate a ma is „elfogadott” definíciójukat tartalmazza.⁶

A jogi szabályozást illetően, az 1536. évi Offences at Sea Act definíciója szerint a kalózkodás „tengeren elkövetett árulások, bűncselekmények, rablások, gyilkosságok és összeesküvések” sora, amely felett a haditengerészet bírósága rendelkezik joghatósággal.⁷ Azonban ritkán jártak el kalózokkal szemben, hiszen a 16-17. században mind Anglia, mind a gyarmatok erősen függtek a *privateer*- és kalóztevékenységektől, főleg az illegális csempészet és a legális kereskedelem határának

elmosódása révén. 1361 és 1536 között *civil law*, tehát a római jog, 1536–1700 között pedig *common law*, tehát esetjog alapján ítélték el őket.⁸

Az angol jogi szabályozás a 17. század végén változott. Az 1696-ban megszületett *Navigation Act* értelmében a haditengerészet helyi kirendelt bíróságai kaptak hatáskört a kereskedelmi törvényeket sértőkkel szembeni eljárás folytatására.⁹ Ez az eljárásrend kudarcot vallott, azonban az 1700-ban meghozott *Act for more effectual Suppression of Piracy* alapján a kalózokat már helyben el lehetett ítélni, és a

kalózkodás bűncselekményé főbenjáró bűncselekménnyé (*felony*) vált.¹⁰

Hivatkozások:

¹ GROTIUS, Hugo: *Mare liberum sive de jure quod Batavis competit ad indicana commercia*. Lugduni Bataavorum Leiden, 1609.

² GROTIUS, Hugo: *The Free Sea*. Ford.: Richard Hakluyt. Szerk. és elősz.: David Armitage. Liberty Fund, Inc. 2004. xi-xiii. p.

³ Letter of marque: „megbízás, amelyet egy magánhajó kapott a kormánytól azért, hogy büntető intézkedést alkalmazzon egy másik állam hajóival szemben.” A Law Dictionary Containing Definitions of the Terms and Phrases of

American and English Jurisprudence, ancient and modern. Szerk.: Henry Campbell Black. 2. kiad. St. Paul, Minn. West Publishing Co., 1910. 712. p. A

14-15. században a *letter of marque* és a *privateer-engedély* eredetileg két külön, sőt szinte ellentétes engedélytípus volt. Előbbi személyes igazságszolgáltatásra jogosította fel tulajdonosát, tehát arra, hogy kárpótlást vegyen egy korábban őt ért tengeri veszteségért. Míg utóbbi

arra, hogy háborús időben a korona számára nyereséget szerezzen és az ellenségben kárt tegyen. A 16-17. században már *letter of marque*-nak nevezték a *privateer-engedélyeket* is, míg a 18. századra szinonimákká váltak. Lásd: RICHARD, Theodore T.:

Reconsidering The Letter of Marque: Utilizing Private Security Providers against Privacy. In: *Public Contract Law Journal*, 39. (2010) 3. sz. 424-425. p.; Stark, Francis R.: The Abolition of Privateering and the Declaration of Paris. Columbia University, New York, 1897. 50-60. p.

⁴ DAWDY, Shannon Lee – BONNI, Joe: Towards a General Theory of Piracy. In: *Anthropological Quarterly*, 85, (2012) 3. sz. 677-684. p.

⁵ *Dictionarium Anglo-Britannicum: or, a general English Dictionary...* By John Kersey. London, 1708.

⁶ *Dictionarium Britannicum: Or a More Compleat Universal Etymological English Dictionary...* By N. Bailey. London, 1738.

⁷ William III, 1698-9: An Act for the more effectually Suppressions of Piracy. Recital of Stat. 28 Hen. VIII. c. 15. § 1. In: *Statutes of the Realm: Volume 7, 1695-1701* <https://www.british-history.ac.uk/statutes-realm/vol7/pp590-594> (2024. 02. 02.); Offences at Sea Act 1536 (28 Hen. VIII., c. 15.) In: *New Zealand Legal Information Institute Database* http://www.nzlii.org/nz/legis/imp_act_1881/oasa153628hvc15198 (2024. 02. 02.)

⁸ NUTTING, P. Bradley: The Madagascar Connection: Parliament and Piracy, 1690-1701. In: *The American Journal of Legal History*, 22. (1978) 3. sz. 203. p.

⁹ William III, 1695-6: An Act for preventing Frauds and regulating Abuses in the Plantation Trade [Chapter XXII. Rot. Parl. 7 & 8 Gul. III. pt.5.nu.8.] In: *Statutes of the Realm: Volume 7, 1695-1701* <https://www.british-history.ac.uk/statutes-realm/vol7/pp103-107#h3-0011> (2024. 02. 02.)

¹⁰ William III, 1698-9: An Act for the more effectually Suppressions of Piracy. In: *Statutes of the Realm: Volume 7, 1695-1701* <https://www.british-history.ac.uk/statutes-realm/vol7/pp590-594> (2024. 02. 02.)

Képek elérhetősége:

1. oldal: Blackbeard the Pirate. [https://en.wikipedia.org/wiki/Blackbeard#/media/File:Edward_Teach_Commonly_Called_Black_Beard_\(bw\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Blackbeard#/media/File:Edward_Teach_Commonly_Called_Black_Beard_(bw).jpg)

2. oldal: Mare Liberum, sive de jure quod Batavis competit ad Indicana commercia dissertatio. https://en.wikipedia.org/wiki/Mare_Liberum#/media/File:HugoGrotius-MareLiberum-1609.jpg